

سناریوهای آینده تأثیر اقلیت‌های مذهبی در ارتقای امنیت ملی (مورد مطالعه اهل سنت)

* امیر زندی^۱، محمد رحیم زندی^۲، مهدی احمدیان^۳، حسین موسوی^۴

۱. دانشجوی دکتری آینده پژوهی، گروه آینده پژوهی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
۲. دانشیار گروه آینده پژوهی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
۳. مربی گروه آینده پژوهی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
۴. مربی گروه آینده پژوهی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۷ اردیبهشت ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۲۸ شهریور ۱۴۰۱

تاریخ انتشار: ۱۶ اسفند ۱۴۰۱

چکیده

شناخت آینده و ایجاد تصویری از آن در زمان حال، از وظایف مدیران و سیاست‌گذاران کشورها است. ایجاد شناخت موردنظر باید به کمک روش‌های مناسب پیش‌بینی و تحلیل انجام شود. هر قدر این روش‌ها اتکال‌پذیرتر باشند، نتایج تحلیل و پیش‌بینی اهمیت بیشتری خواهد داشت. روش‌های تحلیل و پیش‌بینی مختلف هستند. در این میان سناریوسازی یکی از روش‌های مطالعه آینده و تحلیل امنیتی است که حاصل مطالعات پژوهشگران در تحلیل رخدادهای امنیتی است. در این پژوهش با توجه به فراگیری اهل سنت نسبت به سایر مذاهب موجود در کشور می‌کوشیم ضمن شناسایی کنشگران و پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های مؤثر اهل سنت ایران در امنیت ملی به این پرسش پاسخ دهیم که سناریوهای آینده تأثیر اهل سنت در امنیت ملی ایران کدامند؟ در این پژوهش مجموعه‌ای از روش‌ها و تکنیک‌های رایج در فرارشته مطالعه آینده را به کار می‌گیریم و آینده اهل سنت را با رویکردی میان‌رشته‌ای مطالعه می‌کنیم. این پژوهش از نظر هدف، پژوهشی کاربردی و از نظر روش کیفی است و اقدام اصلی در این پژوهش سناریونویسی به روش جی‌بی‌ان است. بر این اساس در قالب چهار سناریو آینده اهل سنت ایران را ترسیم می‌کنیم.

کلیدواژه‌ها:

آینده‌پژوهی، امنیت ملی،
اهل سنت، سناریو.

* نویسنده مسئول:

دکتر رضا پارسی

نشانی:

دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و
پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
پست الکترونیک:

am.zandi006@ndu.com

استناد به این مقاله:

زندی امیر، زندی محمد رحیم، احمدیان مهدی، موسوی حسین. (۱۴۰۱). سناریوهای آینده تأثیر اقلیت‌های مذهبی در ارتقای امنیت ملی (مورد مطالعه اهل سنت). مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۴(۴)، ۲۵-۱.

۱. مقدمه

دین و مذهب همواره از نیرومندترین عوامل ایجاد نظم و ثبات در ابعاد گوناگون روابط اجتماعی و سیاسی بوده‌اند و باورهای مذهبی، تداوم اجتماع را با معنا بخشی به حیات جمعی و قاعده‌مندسازی مناسبات گروهی تضمین کرده‌اند، اما تفسیرهای مختلف از دین موجب شکل‌گیری نحله‌ها، فرقه‌ها و دسته‌های مختلف شده است که پیامد آن، شکاف اجتماعی و بی‌ثباتی و ناپایداری سیاسی است. جمهوری اسلامی ایران در کل، یک اجتماعی ملی است که درون آن، گروه عظیمی از تنوع، تکثر و چندگانگی وجود دارد که دربرگیرنده مجموعه عناصری است که ترکیب قومی، نژادی، فرهنگی، زبانی، دینی و مذهبی این طیف گسترده، کشور را شکل می‌دهند. از منظر دینی و مذهبی، جامعه ایران جامعه‌ای متکثر است؛ به این معنا که ساختار جمعیتی در ایران همان‌سان که با پدیده کثرت‌گرایی قومی و فرهنگی روبه‌روست به همان اندازه با تکثر دینی و مذهبی مواجه است و اقلیت‌های دینی و مذهبی فراوانی در آن زندگی می‌کنند. گرچه دین رسمی کشور، اسلام و مذهب رسمی، تشیع است، در کنار اکثریت مسلمانان شیعه، اقلیت اهل سنت قرار دارند که گفته می‌شود از نظر کمی حدود بیش از ۱۱ درصد کل جمعیت ایران را تشکیل می‌دهند و بر اساس برآوردهای انجام‌شده در بیش از ۱۴ استان بیشتر مرزی، تمرکز دارند.

در دهه‌های اخیر، نگاه ابزاری قدرت‌های استعماری به اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی در حوزه‌های مورد علاقه آن‌ها پررنگ‌تر شده است. جوامع دینی و مذهبی به تناسب برجستگی مسائل دینی و مذهبی در آن‌ها که متضمن و موجد افتراق، اختلاف و رقابت و در نتیجه، به‌صورت بالقوه مستعد خشونت و درگیری است، همچون ابزاری ارزان در دست بیگانگان برای دستیابی به اهداف خویش مانند تضعیف و تجزیه کشورها به بازی گرفته می‌شوند. بنابر آمارها بیش از ۸۰ درصد مناقشات جهانی به‌دلیل مداخلات کشورهای استعماری و بیگانه با دامن‌زدن به اختلافات و کشمکش‌های هویت‌های قومی و مذهبی است که بارزترین نمونه این اقدامات را در منطقه غرب آسیا در تحولات و بحران‌های اخیر پاکستان، افغانستان، عراق و لبنان می‌بینیم. ازاین‌رو در سال‌های اخیر، قدرت‌های فرامنطقه‌ای، به‌ویژه آمریکا و انگلستان، تلاش کرده‌اند نقشه سیاسی جدیدی در منطقه ترسیم کنند. بنابر اقدامات آن‌ها، این نقشه بر اساس وفاداری فرقه‌ای ترسیم خواهد شد. تمایل برخی دولت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و سرویس‌های اطلاعاتی آنان به حمایت از جریان‌ها و گروه‌های ضدشیعی، ضدسنی و ضدایرانی، فضای مطلوبی برای ایجاد و تعمیق گسست قومی مذهبی میان اهل سنت ایران با گرایش‌های قومیتی مختلف مانند

بلوچی، ترکمنی با نظام جمهوری اسلامی و گستراندن منازعات شیعه و سنی در کل کشور ایجاد می‌کند. بنابراین مسئله ناشی از چالش‌های مذهبی در ایران است که آینده انسجام بخشی در کشور را با تهدیداتی مواجه خواهد کرد که از پیامدهای مهم آن تأثیر بر امنیت ملی است. در این پژوهش می‌خواهیم با توجه به فراگیری اهل سنت نسبت به سایر مذاهب موجود در کشور و با توجه به اهمیت و ضرورت هماهنگی و انسجام مدیریت راهبردی کشور در حوزه‌های تعامل با اهل سنت و نقش آن در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با عنوان سناریوهای آینده، تأثیر اقلیت‌های مذهبی در امنیت ملی ایران را با رویکرد علمی ضمن ترسیم این سناریوها، دیدگاه نسبتاً جامعی به مسئولان تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز در حوزه اهل سنت ارائه کنیم.

۲. پیشینه پژوهش

سناریونویسی در حوزه اهل سنت موضوعی تازه و بدیع به‌شمار می‌رود که در این مقاله می‌خواهیم به آن پردازیم. با مراجعه به مراجع علمی و دانشگاه‌های راهبردی در حوزه علوم انسانی به این نتیجه رسیدیم که با وجود اهمیت موضوع و توجه ویژه مسئولان نظام حکومتی تاکنون بررسی جامع علمی و نظامندی با عنوان این مقاله انجام نشده است. ولی پیرامون موضوع مطالعات مختلفی انجام شده است که به چند مورد اشاره می‌کنیم:

سید یحیی صفوی (۱۳۸۷) در کتاب «وحدت جهان اسلام: چشم‌اندازهای آینده» وحدت در جهان اسلام را بررسی کرده است. براساس مطالعه او یکی از مؤثرترین گام‌هایی که باید در راستای ترسیم چشم‌انداز جهان اسلام برداشته شود، ایجاد هم‌صدایی و وحدت در میان امت اسلامی است. در صدر اسلام، مشی سیاسی پیامبر (ص) که سبب پذیرش دعوت او و وحدت قبایل متفرق جزیره العرب شد، چیزی جز بهره‌بردن از عوامل همگرای موجود نبود. از میان عوامل متعددی که سبب شد مسلمانان صدر اسلام در یک چارچوب سیاسی و فانغ از عصبیت‌های قومی و قبیله‌ای با هم متحد شوند، افزون بر تدبیر پیامبر اسلام (ص)، جذابیت و جامعیت آئین اسلام و هماهنگی آن با نظرات بود. بنابراین او در این کتاب تلاش کرده است در زمینه تحقق آرمان وحدت کشورهای اسلامی در چهار فصل شامل مقدمه نظری وحدت جهان اسلام، جهان اسلام: قلمرو موضوعی و مفهومی، همگرایی در جهان اسلام و آینده‌های همگرایی جهان اسلام به مباحث مربوط در این زمینه پردازد.

سعید پیغمبر دوست (۱۳۹۵) در پایان‌نامه دوره دکتری با عنوان «ارائه الگوی راهبردی در حوزه

مدیریت اقوام و مذاهب براساس گفتمان ولایت فقیه، قانون اساسی، تجارب جمهوری اسلامی ایران و بهره‌گیری از تجارب موفق بشری» تلاش کرده است به این پرسش پاسخ دهد که ارائه الگوی راهبردی در حوزه مدیریت اقوام و مذاهب بر اساس گفتمان ولایت فقیه قانون اساسی، تجارب جمهوری اسلامی ایران و بهره‌گیری از تجارب موفق بشری چیست؟ در این پژوهش او بر اساس گفتمان ولایت فقیه (حضرت امام(ره) و رهبری معظم انقلاب اسلامی)، مدل مناسب راهبردی برای مدیریت اقوام و مذاهب اسلامی ارائه کرده است. محمد قصری (۱۳۹۵) در پایان‌نامه دکتری با عنوان «تقسیمات کشوری، تعامل قومیت‌ها و امنیت ملی (مورد مطالعه غرب و شمال غرب)» به این پرسش پاسخ داده است که تا چه اندازه تقسیمات کشوری با الگوی توزیع اقوام در غرب و شمال غرب ایران انطباق داشته و این امر تا چه اندازه بر ایجاد و افزایش امنیت ملی تأثیر می‌گذارد؟ بر اساس مطالعه انجام‌شده شکل‌گیری کنونی تقسیمات کشوری از ابتدای تعریف قانونی خود در سال ۱۲۸۵ و همچنین تغییرات بعدی آن در طول ۱۰۰ سال گذشته متأثر از شرایط سیاسی، فرهنگی حاکم بر منطقه بوده و بر این اساس از نظر جغرافیای سیاسی، مرزبندی معناداری به خود گرفته است.

رضا سعید محمودی (۱۳۹۰) در پایان‌نامه دکتری با عنوان «تأثیر بیداری اسلامی بر انسجام اسلامی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» تلاش کرده است به این پرسش پاسخ دهد که بیداری اسلامی چه تأثیری بر انسجام اسلامی و امنیت ملی ایران دارد؟ براساس مطالعه او، بیداری جهان اسلام به‌ویژه در سال‌های اخیر، معادله قدرت خاورمیانه و جهان را به‌نفع مسلمانان تغییر داده است. به بیانی، بیداری اسلامی ضمن ایجاد همبستگی ملی و انسجام اسلامی در میان مسلمانان موجب هم‌افزایی قدرت و ارتقای امنیت ملی آنان در برابر تهدیدات خارجی شده است. نمونه بارز آن پیوند میان ایران، سوریه، عراق، لبنان و منطقه آزادشده فلسطین یعنی نوار غزه است. بر این اساس جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان پرچمدار این حرکت عظیم دینی و سیاسی در سرزمین‌های اسلامی توانسته است خود از مزایای این انسجام و هم‌افزایی قدرت بهره‌مند کند و با استفاده از این فرصت، امنیت خود را در برابر تهدیدات روزافزون خارجی ارتقا بخشد. قدرت ملی در مناطق مرزی سنی‌نشین در کاهش واگرایی و افزایش همگرایی آنان با مرکز تأثیر بسیار مهمی دارد. محمدرحیم عیوضی و مهسا فلاح حسینی (۱۳۹۶) در مقاله «اسلام‌هراسی و سناریوهای پیش روی آن»، تلاش کرده‌اند به این پرسش‌ها پاسخ دهند که سناریوهای آینده پیش روی اسلام‌هراسی چیست؟ بنابر این پژوهش اسلام‌هراسی یکی از چالش‌هایی است که ایران در دهه آینده پیش روی خود دارد که هدف اصلی آن مهار جمهوری اسلامی ایران است. محمد

جهانی (۱۳۹۴)، در مقاله «تأثیر اقلیت‌گرایی مذهبی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر نقش سلفیت)» به آثار و پیامدهای ناشی از فعالیت بخش افراط‌گرای مکتب دیوبندی به‌عنوان یکی از جریان‌های سلفی فعال در کشور بر امنیت ملی جمهوری اسلامی پرداخته است. براساس مطالعه او، یکی از مهم‌ترین تهدیدهای امنیت ملی در کشور، رویکرد خاصی از فرقه‌گرایی مذهبی مبتنی بر برجستگی هویت مذهبی و سیاسی شدن اقلیت مذهبی در جامعه است که عنوان «اقلیت‌گرایی مذهبی» معرف آن است. این جریان با کارویژه و پیشینه ایدئولوژیکی خاص خود به‌واسطه به‌چالش کشیدن هویت ملی، قطبی شدن جامعه را در پی دارد و در نهایت، انسجام ملی را مخدوش می‌کند.

۳. مبانی نظری

سناریو: سناریو، وضعیت احتمالی آینده را توصیف می‌کند و داستانی است که در مورد شیوه ایجاد این وضعیت بیان می‌شود (Bishab, 2008: 9). سناریوها پیش‌بینی آینده نیستند؛ بلکه درک آینده‌های مختلف در زمان حال هستند (Shwartz, 2009: 38). در واقع نتیجه نهایی، رسیدن به تصویری دقیق از فردا نیست، بلکه گرفتن تصمیم‌های بهتر درباره آینده است (Shwartz, 2009: 11).

نمودار ۱: نظرات در مورد چستی سناریو Source: Chermak, 2015: 34

پیشران‌ها: نیروهای پیشران مفهومی است که بیشتر در طراحی سناریوها استفاده می‌شود و منظور، آن نیروهایی است که بر پیام‌ها رویدادها اثر دارند. به بیانی، پیشران‌ها عناصری هستند که سبب حرکت و تغییر در طرح اصلی سناریوها می‌شوند و سرانجام داستان‌ها را مشخص می‌کنند. شوارتز^۱ در خصوص کشف نیروهای پیشران می‌گوید: «هر زمانی که به دنبال نیروهای پیشران می‌گردم، ابتدا به طبقه‌بندی‌های معمولی انجام‌شده فکر می‌کنم مانند جامعه، فناوری، اقتصاد، سیاست و محیط‌زیست» (Shwartz, 2009: 179).

عدم قطعیت‌ها: بعد از شناسایی و کاوش نیروهای پیشران، گام بعدی تعیین عناصر نسبتاً مشخص و از پیش تعیین‌شده و عدم قطعیت‌های حساس است (Shwartz, 2009: 190). عدم قطعیت‌ها به وضعیت‌هایی از آینده اشاره دارند که احتمال رخداد آن و رخداندادن آن‌ها یکسان است و درباره آن موضوع نمی‌توان اظهارنظری دقیق و قطعی کرد. دلیل به‌کارگیری سناریوها در گام نخست، ناشی از عدم قطعیت موجود در پیش‌نگری و پیش‌بینی امور است. ما هیچ‌گاه به همه اطلاعات دسترسی نداریم؛ نظریه‌های رفتار انسانی هیچ‌گاه به‌خوبی نظریه‌های پدیده‌های فیزیکی نیستند و سرانجام اینکه باید با سیستم‌ها در وضعیت‌های آشوب یا نوظهور که بنا بر ماهیت خود پیش‌بینی ناپذیر هستند، سروکار داشته باشیم. سپس سناریوها در این بخش نخست با شناسایی منابع خاص عدم قطعیت و استفاده از آن‌ها به‌عنوان پایه آینده‌های بدیل، بر اساس ایفای نقش توسط عدم قطعیت‌های موجود ساخته می‌شوند (Bishab, 2008: 206). هنگامی که میزان بالایی از عدم قطعیت در تصمیم‌گیری وجود داشته باشد، دلیلی برای استفاده از سناریوها در فرایند برنامه‌ریزی راهبردی وجود دارد (Lindgren, 2007: 53). ویژگی بارز عدم قطعیت، پیش‌بینی ناپذیری است. عدم قطعیت به معنای ندانستن آنچه در فردا رخ خواهد داد نیست، بلکه به معنای ندانستن مسائل، روندها، تصمیم‌ها و رویدادهای سازنده فردا است. روندها به‌مثابه تغییرات الگومند مستمر در زمره نیروهای محیطی قرار می‌گیرند و آینده‌های محتمل را شکل می‌دهند. با استفاده از فن‌های مربوطه می‌توانیم روندها را بشناسیم و آینده‌های محتمل را بر پایه آن‌ها پیش‌بینی کنیم (Maleki Far, 2014: 61).

اقلیت مذهبی: اقلیت مذهبی به مکاتب و فرقه‌های منشعب از دین گفته می‌شود که در اصول دین مشترک و در انجام فروع دین و برخی از امور فقهی و احکام دینی متفاوت هستند. (Farmanian, 2014: 14) در این پژوهش از نظر اصطلاحی منظور از اقلیت مذهبی با توجه به فراگیری آن نسبت به اکثریت مسلمانان شیعه کشور، اهل سنت است.

1. Schwartz

اهل سنت: اصطلاح اهل سنت ترکیب دو واژه عربی اهل و سنت است و هرکسی که تنها از سنت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) پیروی کند سنی محسوب می شود. (Abdul Khale-qi, 2017: 32) اما در عرف، سنی به گروهی از مسلمانان گفته می شود که بنا به تبلیغ بعضی از صحابه پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، خلافت و جانشینی پس از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) را به اجماع اهل حل و عقد دانسته اند؛ از این رو به خلافت ابوبکر، عمر، عثمان و حضرت علی (علیه السلام) معتقد شده اند. (Guderzi, 2002: 18)

امنیت ملی: امنیت ملی یک کشور عبارت است از اینکه کشور در معرض خطر قرار نگرفته و آزاد از هرگونه تهدید یا ترس از خطر باشد. امنیت یک کشور یعنی مقدار ثباتی که کشور از آن برخوردار است. بنابراین در چارچوب هر نوع مقوله با ارزشی، امنیت باید چندبعدی و بر اساس ملاحظات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، قومی، ایدئولوژی و نظامی بنا شده باشد (Guderzi, 2010).

امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران: عنوان «امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» مبین این فرض مهم است که در جمهوری اسلامی، امنیت ملی معنا و مفهوم ویژه ای دارد که با توجه به ماهیت ویژه و ایدئولوژیک نظام با سایر نظام ها متفاوت است. از این منظر، جمهوری اسلامی، نظامی است توحیدمحور با تکیه بر معرفت شناسی ترکیبی و مبتنی بر اندیشه اسلامی و مذهب تشیع. آرای امام خمینی (ره) نشان می دهد که ایشان روایتی مکتبی از اسلام را مد نظر دارند و آن را همانند «مکتب» می شناسند، مکتب در این برداشت، نوعی صورت بندی پیشی است که پشتوانه نظری و ایدئولوژیک تأسیس حکومت را تأمین و شیوه توزیع قدرت، ثروت و حیثیت را در جامعه تعیین و توجیه می کند. این برداشت از مکتب، نزدیک ترین معادل برای ایدئولوژی است (Poursaid, 2013: 43)

اصول امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران: اصول جمهوری اسلامی همان اندیشه حاکمیت یا عقاید بنیادین نظام سیاسی است؛ بنابراین اصول جمهوری اسلامی از اجزای سازنده امنیت ملی و پیوندگاه سایر اجزا به یکدیگر است و نقش مضاعفی در امنیت ملی دارد. بر اساس این موارد، اصول انقلاب اسلامی را به مثابه امنیت ملی می توان این گونه برشمرد: ۱. اصل اسلام ناب محمدی (ص) به عنوان محور اندیشه انقلاب اسلامی در برابر اسلام لیبرال و اسلام متحجر بر پایه سه رکن معنویت، عقلانیت، عدالت؛ ۲. اصل دائمی بودن و غیرقابل تغییر و تعطیل بودن حتی موقت مبانی، ارزش ها و اهداف؛ ۳. اصل اسلامی بودن ماهیت نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران؛ ۴. اصل خدمت گزار بودن نظام سیاسی در برابر مردم بر پایه تأمین امنیت، عدالت، تربیت، هدایت و خدمات رسانی؛ ۵. اصل قراردادی بودن

تمام سیاست‌های دولت جمهوری اسلامی ایران بر پایه شکوفایی عقل و فطرت بشری؛ ۶. اصل استقلال همه‌جانبه؛ ۷. اصل آزادی همراه با مسئولیت؛ ۸. اصل مردم‌سالاری اسلامی؛ ۹. اصل نفی نظام سلطه‌گری و سلطه‌پذیری جهانی و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر؛ ۱۰. اصل تعامل مؤثر و سازنده بر پایه عزت، حکمت و مصلحت در تنظیم روابط بین‌المللی؛ ۱۱. اصل عدالت همه‌جانبه؛ ۱۲. اصل همگرایی و انسجام بین‌الملل اسلامی؛ ۱۳. اصل اعتلا و پیشرفت جمهوری اسلامی ایران؛ ۱۴. اصل رهبری و ولایت مطلقه فقیه بر امت اسلامی، ملت و دولت جمهوری اسلامی ایران؛ ۱۵. اصل جدایی‌ناپذیری دین از سیاست؛ ۱۶. اصل نفی استبداد، خودکامگی و انحصارطلبی در کشور؛ ۱۷. اصل صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز با دولت‌ها و ملت‌های غیرمسلمان غیرمحارب؛ ۱۸. اصل زنده‌بودن، نمایان‌بودن و نقش‌آفرینی اندیشه دینی و سیاسی حضرت امام خمینی (ره) در همه سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کشور؛ ۱۹. اصل مبارزه دائمی با فساد در تمام زمینه‌ها (Abdulla Khani, 2013: 15).

موضوعات مرجع امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران: مرجع‌ها تعیین‌کننده مدخل‌ها و عزیمت‌گاه‌های اصلی امنیت ملی و همچنین تعیین‌کننده اهداف، جهت‌گیری‌ها و سوژه‌های امنیت ملی کشورها هستند. از آنجا که اصول ملی و کار پایه‌های امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران نشان‌دهنده رویکرد موسع جمهوری اسلامی ایران به امنیت ملی است، به‌طور طبیعی موضوعات مرجع امنیت ملی این کشور نیز متنوع و دربرگیرنده بخش‌های مرتبط با بقای ملی، امنیت نظام سیاسی، امنیت مردم، امنیت جامعه، امنیت سرزمینی، امنیت منطقه‌ای و امنیت بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران است که به این شکل تنظیم شده است: ۱. بقا و تمامیت کل جمهوری اسلامی ایران؛ ۲. اندیشه حاکمیت ملی (انقلاب اسلامی)؛ ۳. ثبات و پایداری دستگاه حکومت؛ ۴. کارآمدی و عملکرد حکومت؛ ۵. وحدت ملی؛ ۶. هویت ملی؛ ۷. روش زندگی در این چارچوب، «فروع دین اسلام، اخلاق اسلامی، معنویت‌گرایی، و جامعه‌عاری از گناهان کبیره»؛ ۸. نظم و آرامش عمومی؛ ۹. مصونیت و تأمین انسانی؛ به معنای رهایی‌آحاد مردم ایران از خشونت سازمان‌یافته و محرومیت از حقوق اساسی است؛ ۱۰. زیرساخت‌ها و دارایی‌های حیاتی کشور؛ ۱۱. سرزمین‌ها و فضاها، حیاتی کشور؛ ۱۲. منافع بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران؛ ۱۳. انسجام اسلامی. (Abdulla Khani, 2013: 43)

۴. روش پژوهش

پژوهش بر اساس نوع داده‌های مورد بررسی، به دو گروه کمی و کیفی تقسیم می‌شود: داده‌های کمی یک یا چند شاخص قابل اندازه‌گیری دارند، اما داده‌های کیفی یک یا چند شاخص مرتبط

با موضوع پژوهش دارند که به تبیین موضوع تحقیق کمک می‌کنند. پژوهش کیفی ماهیتاً چند روشی است و متضمن رویکردی تفسیری و طبیعت‌گرایانه نسبت به موضوع مورد مطالعه است. (Gal, 2003: 60) اقدام اصلی در این پژوهش سناریونویسی است. قلمروی موضوعی پژوهش، آینده اهل سنت و از نظر مکانی، کشور جمهوری اسلامی ایران و از نظر زمانی نیز پژوهش در افق سال ۱۴۲۰ تعریف شده است.

برای گردآوری داده‌های مورد نیاز در این پژوهش، در مراحل متوالی از روش‌های مطالعه اسناد، نتایج حاصل از داده‌کاوی‌های موجود، مشاهده، مصاحبه (ساخت‌یافته و نیمه‌ساخت‌یافته) و پیمایش نظرات خبرگان بهره می‌بریم. برای دیدبانی و پویش محیط، چارچوب‌های متفاوتی ارائه شده که در مطالعات و اقدامات سطوح مختلف اعم از ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی به کار می‌گیریم. این چارچوب‌ها و مدل‌ها در طبقه‌بندی روندها و موضوعات به ما کمک می‌کنند تا بتوانیم درباره آن‌ها تفکری نظام‌مند داشته باشیم. (Moulai, 2014: 161) چارچوب‌ها و مدل‌ها به وسیله طبقه‌بندی روندها و موضوعات این امکان را فراهم می‌کنند تا هم‌زمان شناخت موضوعی و کل‌نگرانه محیط به دست آید. در این پژوهش با تغییراتی از مدل پویش محیطی PEST (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناورانه) استفاده می‌کنیم. بنابراین متناسب با موضوع مطالعه، عوامل فناورانه حذف و عوامل امنیتی و دفاعی را اضافه می‌کنیم. از این رو مدل را تغییر می‌دهیم و در نهایت عوامل و متغیرهای مؤثر در ساخت آینده اهل سنت را در دسته‌بندی چهارگانه (PESS) توصیف و ارائه می‌کنیم. برای گردآوری داده‌ها در مراحل مختلف پژوهش متناسب با اقتضای فرایند ابزارهای کتابخانه‌ای، پرسشنامه و پانل خبرگان را به کار می‌گیریم. در پژوهش‌های کیفی، واحدها به صورت کلی مطالعه می‌شوند، روش استقرایی و داده‌ها به شکل مداوم و پیش‌رونده تحلیل می‌شوند و تحلیل‌ها کیفی و کلامی هستند (Abul Ma'ali, 2012: 64). در این پژوهش، از الگوی سناریونویسی در موضوعات راهبردی استفاده می‌کنیم که پدرام وزالی (۱۳۹۴) و پدرام و احمدیان (۱۳۹۴) به عنوان فرایندی مبتنی بر رویکرد استنتاجی یا قیاسی از روش شبکه جهانی کسب و کار آ ارائه کرده‌اند.

۵. تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

در راستای ایجاد مقدمات لازم برای آغاز فرایند سناریونویسی، ابتدا تیم سناریونویسی مشتمل بر صاحب‌نظران عرصه‌های مختلف، ذی‌نفعان و آینده‌پژوهان و همچنین بانک صاحب‌نظران تشکیل و

2. Global Business Network (GBN)

سپس موضوع سناریونویسی تبیین شد. در ابتدا مسائل و عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری آینده اهل سنت و تأثیر آن در ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی ذکر می‌شوند. این عوامل در طول مطالعه و مرور پیشینه‌ها و پژوهش‌های پیشین، ادبیات نظری و همچنین مصاحبه با خبرگان و شماری از بازیگران کلیدی حوزه‌های مختلف اهل سنت به‌دست آمده‌اند. در ادامه این عوامل در قالب پرسشنامه‌ای به کارشناسان رشته‌های گوناگون ارائه شده‌اند تا درخصوص تأثیرگذاری آن‌ها در آینده اهل سنت نظر دهند. با جمع‌بندی نظرات و برگزاری پنل خبرگان، ۱۹ عامل اصلی از میان این عوامل شناسایی شدند که در دور دوم نظرخواهی از خبرگان، برای تعیین اهمیت و عدم قطعیت هرکدام به تفکیک در اختیار ایشان قرار گرفتند. برای دور دوم تلاش شده است تا خبرگان تراز اول مشارکت کنند که نگرشی کل‌نگر و جامع‌تر به موضوع اهل سنت در حوزه نظری دارند و از کنشگران کلیدی این حوزه باشند. نتایج حاصل از پیمایش نظرات خبرگان میزان اهمیت و عدم قطعیت هر یک از عوامل و رتبه‌بندی آن‌ها را مشخص کرد و در پنل دیگری با تحلیل مضمون این عوامل، به دو عامل اصلی و عدم قطعیت کلیدی دست یافتیم که چارچوب اصلی سناریوها را تشکیل می‌دهند. با در نظر گرفتن دو حالت برای هرکدام از این عدم قطعیت‌های کلیدی و تقاطع آن‌ها، چهار سناریو شکل می‌گیرد که پس از تشکیل و ارزیابی آن‌ها، به‌عنوان سناریوهای اصلی آینده اهل سنت و تأثیر آن در ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی معرفی و نوشته شده‌اند.

ایجاد تمهیدات لازم و معرفی خبرگان

تبیین مسئله و موضوع سناریونویسی در کنار فعالیت‌های دیدبانی در زمره این مقدمات هستند. آماده‌سازی فهرست خبرگان و صاحب‌نظران در این گام انجام شده است. پنل خبرگانی متشکل از ۲۱ نفر از خبرگان حوزه اهل سنت کشور به‌ویژه در سه استان سنی‌نشین در شرق و غرب کشور و با استفاده از شبکه‌های اجتماعی و همچنین ملاقات حضوری برگزار شد.

کنشگران مؤثر بر حوزه اهل سنت

یکی از نخستین و مهم‌ترین گام‌های سناریونویسی و آینده‌پژوهی دست‌یابی به مهم‌ترین کنشگران مرتبط با مسئله مورد مطالعه و بررسی و نقش و احتمالات رفتاری آن‌ها در قبال مسئله است. در این پژوهش نیز پس از بحث و تبادل نظر توسط گروه کارشناسی و نجبگی، فهرستی از مهم‌ترین کنشگران مرتبط با موضوع، سناریوهای آینده تأثیر اهل سنت در امنیت ملی استخراج و احتمالات رفتاری آن‌ها در قبال مسئله بررسی شد که نتایج آن به شرح زیر ارائه می‌شود. مجموعه بازیگران و ذی‌نفعان در موضوع سناریوهای آینده اهل سنت و تأثیر آن در ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس

نظر خبرگان در چهار دسته، دسته‌بندی خواهند شد: ۱. بازیگران و ذی‌نفعان حاکمیتی و داخلی؛ ۲. بازیگران و ذی‌نفعان غیرحاکمیتی و داخلی؛ ۳. بازیگران و ذی‌نفعان خارجی؛

۴. شهروندان اهل سنت (پنل خبرگان)

جدول ۱. کنشگران مؤثر بر سناریوهای آینده اهل سنت بر ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

نوع کنشگر	هم‌سو	غیرهم‌سو
حاکمیتی	مقام معظم رهبری شورای عالی امنیت ملی شورای عالی انقلاب فرهنگی وزارت اطلاعات وزارت امور خارجه سپاه پاسداران مرکز بزرگ اسلامی غرب کشور سازمان تقریب مذاهب مدیریت حوزه‌های علمیه قم صداوسیما دانشگاه مذاهب	
غیرحاکمیتی	برخی از روحانیون اهل سنت مدیریت حوزه‌های علمیه قم برخی از مدارس و طلاب علوم دینی اهل سنت ایران برخی از نواندیشان و نخبگان جدید اغلب تشکل‌ها و جنبش‌های فکری و اعتقادی اهل سنت	برخی از روحانیون اهل سنت ایران تعدادی از نواندیشان و نخبگان جدید اهل سنت ایران برخی از تشکل‌ها و جنبش‌های فکری و اعتقادی اهل سنت گروه‌ها و جریان‌ها و هابی و تکفیری فعال در داخل کشور برخی از رسانه‌ها و شبکه‌های ارتباطی اهل سنت ایران برخی از شهروندان اهل سنت متأثر از جریان‌ها افراطی
خارجی	دولت‌های منطقه شامل عراق، لبنان، سوریه، فلسطین، قطر، عمان برخی از اهل سنت ساکن در آن‌سوی مرزها برخی از تشکل‌ها و جنبش‌های فکری و اعتقادی اهل سنت خارج کشور برخی رسانه‌ها و شبکه‌های ارتباطی اهل سنت	دولت‌های منطقه شامل عربستان سعودی، پاکستان و حتی مصر دولت‌های فرامنطقه‌ای شامل آمریکا و انگلیس اغلب تشکل‌ها و جنبش‌های فکری و اعتقادی اهل سنت خارج کشور اغلب رسانه‌ها و شبکه‌های ارتباطی اهل سنت برخی از اهل سنت ساکن در آن‌سوی مرزها

بررسی وضع موجود و یافتن عوامل تأثیرگذار بر اهل سنت داخل ایران

ایران به‌عنوان کشوری مستقل، از ابتدای تاریخ خود شاهد حضور اقوام، زبان‌ها و ادیان مختلف بوده است؛ به‌گونه‌ای که امروزه وجود تنوع قومی، مذهبی و فرهنگی ایران باید به‌عنوان یکی از زیبایی‌های جغرافیای انسانی ارج نهاده شده و محافظت شود. اما برای رسیدن به این هدف باید بتوان این تکثر را در سطوح اجتماعی نگاه داشته و همه آن‌ها را در چارچوب کلان ملی با یکدیگر ادغام کرد. ایجاد احساس اشتراک و همبستگی منافع به‌عنوان کلیدی راه‌گشا در مسیر افزایش همگرایی و جذب نیروهای فعال اقلیت‌ها، باید از راه به‌کارگرفتن تصمیمات مناسب، توسط مدیران سیاسی در سطوح ملی و محلی رخ دهد؛ اما برای چنین اقداماتی نه تنها باید از داده‌ها و اطلاعات موجود درباره اقلیت‌ها استفاده کرد، بلکه باید مسیری پویا را در میان این رویدادها شناسایی کرد. در این زمینه باید داده‌ها و اطلاعات گردآوری‌شده در طول پیمایش محیطی و مطالعات اولیه را در قالب عوامل تأثیرگذار مختلف بازتعریف و مسیر پیش روی آن را دیدبانی کنیم. البته جامعه اهل سنت یا هر اقلیت موجود در یک کشور، به‌مثابه یک اجتماع انسانی ابعاد موضوعی بسیار متنوعی دارند. برای نمونه، زندگی اجتماعی آن‌ها نه تنها برای منافع سیاسی خود، بلکه در سطوح ملی و فراملی نیز نقش آفرینی خواهد کرد، همچنین اقتصاد یک جامعه انسانی، آن هم با جمعیتی حدود ۱۱ درصد کل جمعیت کشور، نباید مورد غفلت و بی‌توجهی قرار گیرد. در این میان با توجه به اهمیت مسائل امنیتی برای مراجع اصلی تصمیم‌گیری کشور، باید به شناسایی عوامل مؤثر امنیتی نیز پرداخت. قرارگرفتن سه‌چهارم از جمعیت اهل سنت در استان‌های مرزی کشور نیز بر اهمیت ابعاد بین‌المللی امنیت آن‌ها می‌افزاید. در نتیجه، عوامل مؤثر امنیتی در صدر توجه پژوهشگران قرار خواهد گرفت. اما ابعاد اجتماعی، گونه دیگری از عواملی است که باید به آن‌ها توجه شود. از آنجا که اهل سنت ایران یک گروه مذهبی هستند، شاید محوریت مسائل مذهبی در تهییج نیروهای غیرفعال سیاسی اجتماعی آن‌ها جایگاه بالاتری داشته باشد. در سوی دیگر، شاید اگر چنین طرحی در مورد اقلیت‌های قومی و زبانی در حال اجرا بود، بهتر بود به روندهای هویتی قومی و زبانی نیز اشاره شود. بنابراین، عوامل امنیتی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و مذهبی در این گزارش واکاوی شد. برای شناسایی عوامل تأثیرگذار یا نیروهای عمده‌ای که تغییر و تحولات آینده اهل سنت و تأثیر آن در ارتقای امنیت ملی را به پیش می‌برند، با مرور پژوهش‌های پیشین و ادبیات موضوع اهل سنت، پس از برگزاری پنل خبرگان، ۱۹ عامل تأثیرگذار بر آینده اهل سنت شناسایی شد و بر اساس مدل تعیین‌شده برای پویا محیط (PESS)

در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی دسته‌بندی شدند.

عوامل امنیتی

- اقدامات تأمینی در مناطق قومی و مذهبی؛
- کنشگری نخبگان اهل سنت در تأمین امنیت؛
- گسترش ایده‌های تکفیری و جهادی در میان اهل سنت؛
- فعالیت جریان‌های منحرف و افراطی شیعه.

عوامل سیاسی

- واگرایی یا همگرایی نسبت به ارزش‌های سیاسی و ملی کشور؛
- مدیریت و کادرسازی از میان اهل سنت در مناصب حکومتی؛
- گسترش و تقویت ساختارهای غیررسمی اهل سنت؛
- افزایش کنش سیاسی اهل سنت.

عوامل اقتصادی

- کاهش یا افزایش شفافیت مالی و اقتصادی اهل سنت؛
- اقتصاد زیرزمینی و غیررسمی؛
- امنیت اقتصادی؛
- تسری منافع فعالیت‌های اقتصادی به سایر حوزه‌ها و به‌ویژه حوزه‌های سیاسی و مذهبی اهل سنت.

عوامل اجتماعی، فرهنگی و مذهبی

- کاهش یا افزایش هزینه اجتماعی؛
- نقش نهادهای مسئول محلی؛
- بیگانه‌ستایی مذهبی؛
- فرهنگ مبتنی بر هویت مذهبی و قومی در برابر هویت ملی؛
- بروز تنش هویتی بر پایه مذهب؛
- گفتمان سلفیگری؛
- فعالیت مذهبی خارج از نظارت و کنترل دولت.

شناسایی پیشران‌ها

در این پژوهش پیشران‌ها را بر اساس مدل پویش PESS دسته‌بندی و با امتیازهایی از یک تا سه ستاره وزن‌دهی کردیم. وزن‌دهی و تعیین اهمیت پیشران‌ها بر اساس قدرت اثرگذاریشان در مسئله پژوهش است. فهرست و امتیاز پیشران‌ها به تفکیک در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. پیشران‌های مربوط به کنشگران حکومتی - داخل

پیشران	اهمیت	عدم قطعیت
تعدد مراکز تصمیم‌گیری و جاری‌نشدن سیاست‌های نظام در حوزه اقلیت‌های مذهبی و قومی	***	***
پیگیری مطالبات از سوی نمایندگان اهل سنت مجلس	**	*
اقتناع علمای اهل سنت برای حفظ وحدت و امنیت ملی	***	***
برگزاری منظم و هدفمند جلسات آگاهی‌بخش با علما و نخبگان اهل سنت توسط نهادهای مختلف	***	**
جرم‌انگاری و برخورد قضایی قاطع و بازدارنده با انتشاردهندگان مطالب تفرقه‌انگیز و توهین‌آمیز	**	*
رسیدگی به معیشت روحانیون اهل سنت	**	*
کادرسازی، حمایت و انتصاب نخبگان اهل سنت محب اهل‌بیت در مناصب حکومتی	***	***
مسئول‌سازی و تعامل روزافزون سازمان‌های مسئول با نخبگان قومی و مذهبی	**	*
پیشگیری از دیدار و وعده‌های نادرست و آسیب‌زای کاندیداهای ریاست‌جمهوری با عناصر شاخص مسجد مکی	**	**
افزایش کنشگری نخبگان و علمای اهل سنت در تأمین امنیت	**	**
تقویت کمی و کیفی مدارس رسمی و غیررسمی اهل سنت بر مبنای اندیشه تقریب مذاهب	***	**
مصوبات مجلس، هیئت وزیران، شورای عالی امنیت ملی درباره اقوام و مذاهب	***	**
توسعه صنعت گردشگری در مناطق سنی‌نشین در جهت امتزاج بیشتر فرهنگی و اجتماعی اهل سنت با سایر مناطق کشور	***	***

جدول ۳. پیشران‌های مربوط به کنشگران غیرحکومتی

عدم قطعیت	اهمیت	پیشران
**	***	بهره‌برداری برخی از شخصیت‌های مذهبی از پیوستگی عامل قومیت و مذهب برای تحریک مردم
*	**	ارتباطات گسترده برخی از جریان‌های اهل سنت با سازمان‌ها و مراکز مذهبی خارج کشور
*	*	هم‌سویی و موج‌سواری منافقین بر مطالبات اهل سنت در جریان مسائل داخلی و خارجی
*	*	ادامه روند تخریب مذهب شیعه و زبان فارسی به‌عنوان دو مؤلفه وحدت‌بخش جامعه ایران
***	***	اقدامات و سخنان تحریک‌آمیز علیه مقدسات اهل سنت
*	*	خط‌دهی گروه‌ها و عناصر افراطی اهل سنت به هواداران برای بهره‌برداری و موج‌سواری بر تحولات و بحران‌های اجتماعی علیه حاکمیت
***	***	همگرایی، هم‌افزایی و اقدام مشترک عناصر افراطی اهل سنت شرق و غرب کشور در داخل کشور
*	*	ایجاد جایگاه و کارکرد مرجعیت سیاسی و مذهبی برای مولوی عبدالحمید
*	*	گسترش فعالیت جریان‌های غیر تفریبی برای ساخت و ایجاد مساجد برای اهل سنت در مناطق حاشیه‌نشین با نام ائمه شیعه
***	**	گسترش فعالیت‌های تبلیغی عناصر افراطی در مساجد اهل سنت مناطق محروم
*	*	ممانعت از اجرای طرح ساماندهی مدارس علوم دینی
*	**	سرمایه‌گذاری و خریدبخشی از زمین‌های منطقه راهبردی سواحل مکران برای بازدارندگی از حضور شیعیان
*	**	شرایط سخت اقتصادی کشور و وجود محرومیت انباشته و احساسی در مناطق سنی‌نشین
*	*	افزایش طرح مطالبات و سخنرانی‌های اعتراضی روحانیون غیر تفریبی اهل سنت
*	*	تداوم مکاتبات سرگشاده و مطالبانه‌گرایانه مولوی عبدالحمید به مقام معظم رهبری
*	***	ترویج گفتمان یأس و ناامیدی اهل سنت از نظام از سوی جریان افراط‌گرای اهل سنت با هدف القای مشارکت‌نکردن در انتخابات
*	***	نفوذ برخی از جریان‌های افراطی اهل سنت در مراکز مهم و تأثیرگذاری فرهنگی و دانشگاهی
**	***	بازگشت و حضور نیروهای آموزش دیده و بانگیزه جریان‌های افراطی اهل سنت به داخل کشور از افغانستان، سوریه و عراق
***	***	وجود تعامل سازنده بین حوزه‌های علمیه شیعی با مدارس علمیه اهل سنت و برعکس
***	***	توسعه توانمندی اقتصادی و به‌دست‌گرفتن شریان‌های حیاتی و اقتصادی مناطق سنی‌نشین کشور توسط جریان‌های منحرف و افراط‌گرای سنی
*	**	هم‌سویی برخی روحانیون و عناصر مذهبی اهل سنت با ضدانقلاب در بحران‌های سیاسی، اجتماعی و امنیتی
*	**	مخالفت علنی و پنهان بخشی از روحانیون اهل سنت با اصول، سیاست‌های داخلی و خارجی نظام

جدول ۴. پیشران‌های مربوط به کنشگران خارجی

عدم قطعیت	اهمیت	پیشران
*	***	مجاورت سرزمینی ایران با کانون‌های استقرار گروه‌های تروریستی و فرقه‌گرا در عراق، افغانستان و پاکستان
*	**	گسترش تحرکات مجامع و دولت‌های عرب منطقه برای افزایش قدرت بازیگری و چانه‌زنی با استفاده از کارت اهل سنت در مواجهه با ایران
*	**	دامن‌زدن کشورهای متخاصم منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای به گفتمان شیعه‌هراسی در منطقه
**	***	گسترش اقدامات و سرمایه‌گذاری سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای بیگانه برای بهره‌برداری از مسائل حوزه قومی و مذهبی برای ضربه‌زدن به وحدت و یکپارچگی کشور
*	**	گسترش فعالیت شبکه‌های ماهواره‌ای وابسته به بیگانگان در حوزه ترویج اختلاف‌افکنی بین شیعه و سنی
*	**	گسترش حمایت مادی و معنوی سازمان‌ها و نهادهای خارجی با استفاده از بسترهای مختلف از جمله مراکز و سفارتخانه‌ها از اهل سنت داخل کشور
***	***	اقدامات کشورهای متخاصم ایران و هم‌پیمانان منطقه‌ای آنان برای تنش‌زایی در محیط راهبردی ایران

جدول ۵. پیشران‌های مربوط به شهروندان اهل سنت

عدم قطعیت	اهمیت	پیشران
***	***	وجود اعتقادات و اشتراک‌های متعدد فرهنگی، ملی و اسلامی جامعه اهل سنت با جامعه مرجع کشور
***	***	تضعیف منش و اندیشه اطاعت از اولی الامر در میان بخشی از جامعه اهل سنت
*	**	استقرار اغلب اهل سنت کشور در جدار مرز و ارتباط قومی، فرهنگی و مذهبی اهالی دو سوی مرز
***	***	رشد و گسترش و تعمیق نگاه به بیرون مرزها در میان اهل سنت
**	***	شرایط سخت اقتصادی کشور و وجود محرومیت‌های انباشته، احساسی در میان اهل سنت و انتساب آن به نظام
*	***	افزایش آمار بیکاری در مناطق مرزی و سنی‌نشین
*	**	تأثیرپذیری شدید اهل سنت از علما و نخبگان سنی
***	**	مهاجرت بی‌رویه اهل سنت به شهرهای تلفیقی‌نشین کشور و تغییر آمایش جمعیتی
***	***	وجود احساس فاصله اجتماعی با جامعه ملی در بین بخشی از پیروان اهل سنت
***	***	گسترش جذب جوانان اهل سنت به جریان‌های منحرف و افراط‌گرای اهل سنت مانند مکتب ...

شناسایی عدم قطعیت‌ها

پس از میانگین‌گیری از ۵۲ مورد پيشران، تعداد ۲۲ عدم قطعیت که بیشترین عدم قطعیت را دارند، استخراج کردیم که خروجی آن در ادامه آمده است.

شناسایی عدم قطعیت‌های مربوط به کنشگران حکومتی:

- عملکرد مدیران و تصمیم‌گیران کشور؛
- برگزاری منظم و هدفمند جلسات آگاهی‌بخش با علما و نخبگان اهل سنت توسط نهادهای مختلف؛

- کادرسازی، حمایت و انتصاب نخبگان اهل سنت محب اهل بیت در مناصب حکومتی؛
- اقناع علمای اهل سنت برای حفظ وحدت و امنیت ملی؛
- افزایش کنشگری نخبگان و علمای اهل سنت در تأمین امنیت؛
- تقویت کمی و کیفی مدارس رسمی و غیررسمی اهل سنت بر مبنای اندیشه تقریب مذاهب؛

- مصوبات مجلس، هیئت وزیران، شورای عالی امنیت ملی در خصوص اقوام و مذاهب؛
- توسعه صنعت گردشگری در مناطق سنی‌نشین در جهت امتزاج بیشتر فرهنگی و اجتماعی اهل سنت با سایر مناطق کشور؛

شناسایی عدم قطعیت‌های مربوط به کنشگران غیرحکومتی:

- بهره‌برداری برخی از شخصیت‌های مذهبی از پیوستگی عامل قومیت و مذهب برای تحریک مردم؛

- اقدامات و سخنان تحریک‌آمیز علیه مقدسات اهل سنت؛
- همگرایی، هم‌افزایی و اقدام مشترک عناصر افراطی اهل سنت شرق و غرب کشور در داخل کشور؛

- گسترش فعالیت‌های تبلیغی عناصر افراطی در مساجد اهل سنت مناطق محروم؛
- بازگشت و حضور نیروهای آموزش‌دیده و با انگیزه جریان‌های افراطی اهل سنت به داخل کشور از افغانستان، سوریه و عراق؛

- وجود تعامل سازنده بین حوزه‌های علمیة تشیع با مدارس علمیة اهل سنت و برعکس؛

- توسعه توانمندی اقتصادی و به دست گرفتن جریان‌های حیاتی و اقتصادی مناطق سنی نشین کشور توسط جریان‌های منحرف و افراط‌گرای سنی.

شناسایی عدم قطعیت‌های مربوط به کنشگران خارجی:

- اقدامات کشورهای متخاصم جمهوری اسلامی ایران و هم‌پیمانان منطقه‌ای آنان برای تنش‌زایی در محیط راهبردی جمهوری اسلامی ایران.

شناسایی عدم قطعیت‌های مربوط به شهروندان اهل سنت:

- تضعیف منش و اندیشه اطاعت از اولی الامر در میان بخشی از اهل جامعه اهل سنت؛

- رشد و گسترش و تعمیق نگاه به بیرون مرزها در میان اهل سنت؛

- شرایط سخت اقتصادی کشور و وجود محرومیت‌های انباشته، احساسی در میان اهل سنت و انتساب آن به نظام؛

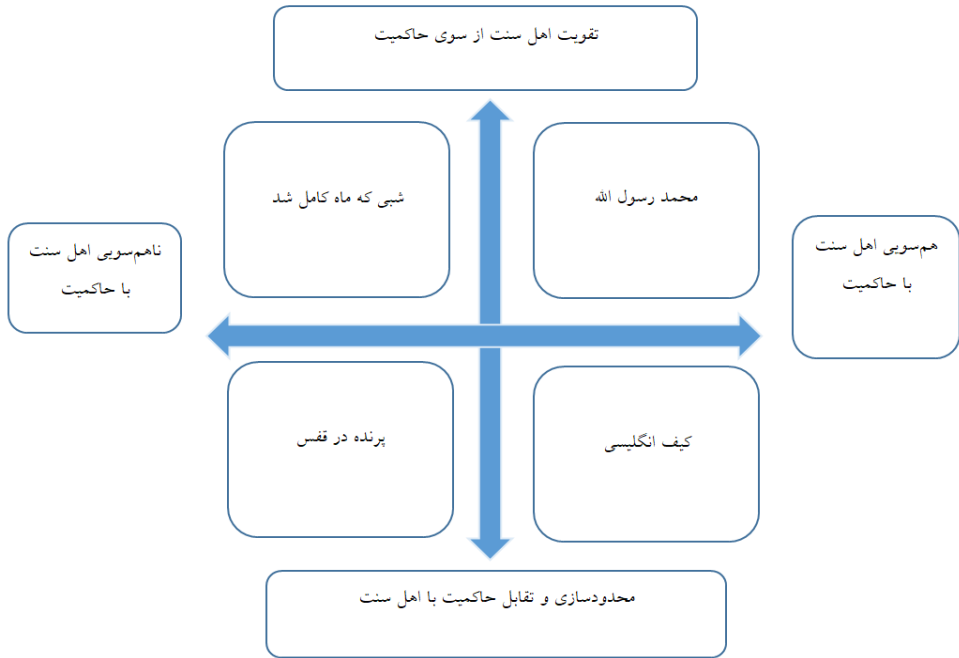
- مهاجرت بی ریه اهل سنت به شهرهای تلفیقی نشین کشور و تغییر آمایش جمعیتی؛

- وجود احساس فاصله اجتماعی با جامعه ملی در بین بخشی از پیروان اهل سنت؛

- گسترش جذب جوانان اهل سنت به جریان‌های منحرف و افراط‌گرا اهل سنت نظیر مکتب و...

تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی:

در این گام، مبتنی بر گام قبل، عدم قطعیت‌های کلیدی، از نظر تأثیر و اهمیت تعیین می‌شوند. باید این اطمینان وجود داشته باشد که عدم قطعیت‌های کلیدی حداکثر فضای عدم یقینی را پوشش می‌دهد. از این رو در ادامه، استخراج و کارشناسی و نخبگی برای تجزیه و تحلیل و در نهایت ادغام و ترکیب آن‌ها برای دستیابی به عدم قطعیت‌های کلیدی در جلسات متعدد پی گرفته شد که خروجی آن در قالب دو عدم قطعیت کلیدی به دست آمد: حالت‌های عدم قطعیت اول، هم‌سویی یا ناهم‌سویی اهل سنت با حاکمیت و عدم قطعیت دوم، تقویت یا محدودسازی اهل سنت از سوی حاکمیت، توجه به این دو عدم قطعیت کلیدی و حالت‌های هر یک از آن‌ها می‌توان چهار سناریوی زیر را در خصوص آینده اهل سنت و تأثیر آن در ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به تصویر کشید که در واقع، هدف نهایی، رسیدن به سناریوهایی است که تفاوت‌های موجود بین آن‌ها، برای تصمیم‌سازان قابل توجه بوده و آینده‌های مختلف را رقم می‌زنند.

شکل ۱. سناریوهای آینده تأثیر اقلیت اهل سنت در امنیت ملی

سناریوها

سناریوی اول که سناریوی مطلوب این مقاله است، زمانی اجرایی می‌شود که قدرت منطقه‌ای افزایش و نگرانی‌ها و تهدیدهای امنیت سرزمینی ایران در مرزها کاهش یابد و نخبگان و نمادهای قومی، علمی، هنری و ورزشی و شهروندان اهل سنت به همگرایی ملی روی آورند. ملت‌ها و برخی دولت‌های کشورهای همسایه بر نقش محوری جمهوری اسلامی ایران تأکید کنند و احساس امنیت و بقای خود را در بازی برد- برد و همراهی با انقلاب اسلامی ایران اعلام کنند. همچنین ایران، متأثر از موفقیت‌های منطقه‌ای به‌دست آمده و شکست قابل ملاحظه سناریوهای آمریکا و صهیونیسم در منطقه غرب آسیا، زیر فشار شدید اقتصادی و عملیات روانی ایالات متحده آمریکا و کشورهای عرب منطقه با محوریت صهیونیسم قرار بگیرد. با شکل‌گیری دولت و مجلس انقلابی، دولت در مسیر اجرای پیشنهادهای مطرح‌شده، اهل سنت محب اهل بیت را از یکدیگر

تفکیک کند و از نیروی اهل سنت متعهد به ارزش‌های انقلاب اسلامی برای همگرایی، رصد، کنترل و انزوای اهل سنت تندرو و معاند استفاده کند. در این سناریو، اقلیت سنی ایران با بیش از ۱۱ درصد جمعیت کل کشور در پرتو حکمرانی خوب، ناشی از حاکمیت ولایت فقیه، روحیه انقلابی و جهادی مسئولان، سلطه‌ستیزی، اعتقاد به تمامیت ارضی کشور، همکاری شهروندان با حاکمان، حمایت همه‌جانبه از سیستم سیاسی، مشارکت حداکثری در عرصه‌های ملی، موجب تبلور الگوی مناسبی از شهروند ایرانی اسلامی (شهروند ملی‌دینی) برای ترویج نوعی از هنجارهای شهروندی در جهان اسلام می‌شود. در این صورت همه ارزش‌های ملی در نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران به نمایش گذاشته می‌شود. ایجاد احساس مشترک و همبستگی منافع به‌عنوان کلید راه‌گشا در این سناریو، مسیر افزایش همگرایی و جذب نیروهای فعال اهل سنت را فراهم می‌کند و در نهایت موجب ارتقای امنیت ملی کشور می‌شود.

سناریوی دوم زمانی اتفاق می‌افتد که جریان‌های افراطی و منحرف شیعه در ساختار حاکمیتی و غیرحاکمیتی از جمله نهادها و دستگاه‌های مختلف دولتی نفوذ کنند و زمینه برای افزایش فعالیت فرقه‌ها و جریان‌های افراطی شیعه فراهم شود و در عرصه بین‌المللی سیاست خصمانه آمریکا و هم‌پیمانان منطقه‌ای علیه ملت ایران با افزایش عملیات روانی و ایجاد تفرقه بین شیعه و سنی ادامه داشته باشد. در این سناریو، احتمال افزایش برخوردهای اجتماعی در سطح شهرها میان اهل سنت و شیعه، تشکیل نهادهای غیررسمی و زیرزمینی برای ترویج فرهنگ و هویت سنی و شیعه و در نهایت تربیت نیروهای تندرو از منظر هویتی نیز شکل می‌گیرد. با انجام چنین اقداماتی، حاکمیت افزون بر صرف هزینه دوجندان در مناطق سنی نشین برای مهار گروه‌های شیعه فعال در کنش‌های افراطی، مجبور به افزایش چتر امنیتی خود در تمام نقاط کشور می‌شود. مناقشه فقط محدود به نوار مرزی و شهرهای حاشیه مرز نیست و جنگ شیعه و سنی در گستره تمام کشور جاری و تصویر دولت شیعه به‌مثابه حافظ منافع تمامی شهروندان، خدشه‌دار می‌شود و اقدامات تأمینی آن در مناطق مستعد بحران، از مشروعیت و مقبولیتی برخوردار نیست. در نهایت، با بروز جنگ فرقه‌ای میان شیعه و سنی در نواحی مرزی، راه برای ورود بازیگران خارجی از دولت‌های ماجراجو تا گروه‌های تکفیری و وهابی همانند داعش به‌منظور حمایت از اقلیت سنی، هموار خواهد شد. در صحنه داخلی نیز با چنین اقدامی احتمالاً میل اهل سنت به داشتن رهبری واحد در مقابل شیعیان تقویت می‌شود. این روند، برای نظام سیاسی هزینه‌هایی خواهد داشت. در حوزه اقتصادی با ناامنی اقتصادی ایجادشده بر اثر فشار

بر اهل سنت، حجم اقتصاد زیرزمینی افزایش و میزان سرمایه‌گذاری در اقتصاد کاهش می‌یابد. این پدیده بر پایه‌های مالیاتی دولت اثر منفی می‌گذارد و سبب کاهش پایه‌های مالیاتی و نیز کاهش درآمدهای دولت خواهد شد. در این وضعیت خروج سرمایه‌های اهل سنت یکی از خطرناک‌ترین بیماری‌های یک نظام اقتصادی خواهد بود و کاهش رشد و توسعه اقتصادی در سطح کل آن واحد سیاسی نیز نتیجه نهایی آن است.

سناریوی سوم زمانی اتفاق می‌افتد که تنش میان ایران و برخی کشورهای وابسته به آمریکا در حاشیه خلیج فارس افزایش یابد. گروهک‌های تروریستی در مرزهای غربی و شرقی کشور ترور علمای تقریبی و وابستگان نظام را در دستور کار خود قرار دهند و تلاش برای وحدت اهل سنت ایران با رهبری واحد، زمینه ناامنی را تشدید کند. در سوی دیگر، سیاست خارجی بحرانی، تداوم درگیری‌های منطقه و تسری بحران مذهبی به مناطق سنی‌نشین ایران نیز در تسریع ورود به این سناریو نقش عمده‌ای خواهد داشت. در چنین وضعیتی هر راهکار و راهبردی برای تأمین امنیت (به ناچار)، واکنشی را در میان شهروندان و نیز در میان عده‌ای از مردم ناراضی از وضعیت موجود بر می‌انگیزد. از آنجا که اقدامات سخت‌افزاری امنیت، ضمن آنکه در بلندمدت، کارکردی برای تأمین امنیت پایدار ندارد؛ ناگزیر به اقدامات خشونت‌آمیز و از همان جنس سخت‌افزاری می‌انجامد. سخت‌افزاری شدن امنیت در شرایطی که جهان به سوی نرم‌افزاری شدن آن پیش می‌رود، توازن امنیتی کشور را دچار اختلال می‌کند. افزایش هزینه‌های نظامی در این حوزه و کاهش سرمایه‌گذاری در حوزه امنیت نرم و امنیت شبکه‌ای و اطلاعاتی در بلندمدت می‌تواند حفره‌های امنیت نرم‌افزاری را افزایش دهد.

این سناریو تا حدودی می‌تواند برای مدیران سیاسی کشور نگران‌کننده باشد. در این وضعیت اگر اهل سنت به صورت غیررسمی اما هماهنگ شده در سراسر کشور یا بخشی از آن اقدام به انجام یکی از هنجارهای این گروه‌های بیرونی کنند، دولت مرکزی با شگفتی بسیاری روبه‌رو خواهد شد. برای نمونه، با توجه به اینکه بیش از نیمی از بازار و مبادلات اقتصادی در سه استان کردستان، آذربایجان غربی و سیستان و بلوچستان در اختیار اهل سنت است، اگر در تعدادی از این شهرها بازاری‌ها بر مبنای فقه اقتصادی خود عمل کند یا حتی بر مبنای تقویم کشورهای عرب سنی، اقدام به تعطیلی یا گشایش بازار کند، مسئولان محلی با نوعی کارشکنی مدنی روبه‌رو می‌شوند. این کنش نمادین از سوی این افراد، نه تنها معنای به‌چالش کشیدن نهادهای دولتی را در خود دارد، بلکه شاید سبب ایجاد تشنج عمومی اهل سنت برای اعتراض

به رفتار دولت مردان شود. بنابراین در این سناریو علاوه بر کاهش همگرایی و قدرت ملی به دلیل افزایش هزینه‌های حاکمیت، موجب تضعیف امنیت ملی کشور می‌شود.

سناریوی چهارم زمانی اتفاق می‌افتد که فشارها و تحریم‌ها علیه ملت ایران افزایش یابد و گروه‌های افراطی شیعه و سنی موفق به ایجاد هسته‌های تبلیغی و تروریستی در داخل جامعه شوند و امنیت ملی جمهوری اسلامی را با مخاطره مواجهه کنند. در این سناریو از یک سو با توجه به خلأ حضور نخبگان و افراد تقریبی در بدنه دولت سازوکاری غیرتقریبی بین شیعه و سنی ایجاد می‌شود. از سوی دیگر، علما و نخبگان اهل سنت متأثر تبلیغات خارجی میان خود و ساختارهای سیاسی ملی و محلی ارتباط و مشارکت چندانی نمی‌بینند و این مسئله آن‌ها را از ساختارهای رسمی دور و هزینه اداره امور مناطق را بیشتر می‌کند. با بی‌توجهی اهل سنت به سازمان‌های رسمی، ارزش این نهادها به شدت در اذهان اهل سنت کاهش و امکان برخورد با این نهادها با توجه به بار ارزشی منفی افزایش می‌یابد. در حوزه امنیتی تشکل‌ها و جریان‌های تکفیری که به علت افتراق حاکم بر جامعه به‌ویژه همراهی یا عدم واکنش از سوی نخبگان و علمای اهل سنت برای مقابله با جریان‌های تکفیری بیش از پیش به فعالیت‌های تخریبی خود علیه نظام اسلامی می‌پردازند و با انجام اقدامات تروریستی و ترور علمای تقریبی و همراه نظام در پی ایجاد ناامنی در کشور بر می‌آیند و این امر موجب امنیتی شدن فضای مناطق سنی نشین کشور می‌شود.

۶. نتیجه

با وجود اینکه جمهوری اسلامی ایران در کل، اجتماعی ملی است، این اجتماع کل مرکبی است که درون آن، تنوع، تکثر و چندگانگی فراوانی به چشم می‌خورد. این طیف وسیع در برگیرنده مجموعه عناصری است که ترکیب قومی، نژادی، فرهنگی، زبانی، دینی و مذهبی کشور را شکل می‌دهند. از منظر دینی و مذهبی، جامعه ایران جامعه‌ای متکثر است؛ به این معنا که ساختار جمعیتی در ایران همان‌گونه که با پدیده کثرت‌گرایی قومی و فرهنگی روبه‌رو است به همان اندازه با تکثر دینی و مذهبی مواجه است. در این معنا گرچه دین رسمی کشور، اسلام و مذهب رسمی، تشیع است، در کنار اکثریت مسلمانان شیعه، اقلیت‌های دینی و مذهبی فراوانی زندگی می‌کنند که هم از نظر کمی، تعداد قابل ملاحظه‌ای را تشکیل می‌دهند و هم از نظر شدت تعلقات و تمایلات مذهبی، پیروانی سخت مفید و پای‌بند دارند. این مسئله به‌خودی خود می‌تواند بستر کاهش ضریب فرهنگ‌پذیری و انسجام اجتماعی جامعه به‌شمار آید؛ بنابراین لازمه حفظ همبستگی و وحدت ملی، هوشیاری و سیاست‌گذاری‌های بلندمدت بر مبنای سناریوی اول برای مدیریت درست این مسئله است.

References

- Abdulla Khani, Ali, (2013), Foundations of National Security of the Islamic Republic of Iran, Tehran: Abrar Contemporary Institute.
- Abul Ma'ali, Khadijah(2012). Qualitative research from theory to practice. Tehran: Alam Publications.
- Bishab, Peter et al., (2008). the current state of scenario writing; An overview of techniques, translator: Masoud Manzavi, Tehran: Defense Industries Research Training Institute.
- Chermak, Tamas J (2015). scenario-based planning in organizations: how to design, implement and evaluate scenarios?, translated by Abbas Sabouri, Faramarz Shahmohammadi, Tehran: Publisher of Industrial Management Organization.
- Eivazi, Mohammad Rahim and Mahsa Fallah Hosseini (2017), Islamophobia and the scenarios facing it, Quarterly Journal of Political Studies of the Islamic World (Scientific-Research)
- Farmanian, Mehdi, (2014). Ahl al-Sunnah Islamic sects and sects, Qom: Strategic think tank of religions, sects and sects.
- Gal, Meredith, (2003), Quantitative and Qualitative Research Methods in Educational Sciences and Psychology, translated by Ahmad Nasr and colleagues, first volume, Tehran: Smet Publications.
- Guderzi, Hossein (2002). Ahle Sunnat Iran, Tehran: Strategic Studies.
- Jahani, Mohammad (2015), the effect of religious minorityism on the national security of the Islamic Republic of Iran (with an emphasis on the role of Salafism), Afaq Sesat Quarterly.
- Lindgren, Mats; Bandhold, Hans, (2007), scenario design; The link between the future and strategy, translated by Aziz Tatari, Tehran: New Publishing
- Mahmoudi, Reza Saeed, (2011), the effect of Islamic awakening on Islamic co-

hesion and national security of J.A., doctoral dissertation of the National Defense University, Tehran.

Maleki Far, Agil, (2014), Alphabet of Future Research, Tehran: Cultural Institute of Karane Alam Publications, second edition.

Moulai, Mohammad Mahdi and Talebian, Hamed and Moulai, Zeinab. (2014). Presentation of thematic classification framework for national surveillance and monitoring of Iran's macro environment, Tehran: The first national conference of modern management sciences and sustainable planning of Iran.

Pedram, Abdul Rahim and Ahmadian, Mehdi (2015). Teachings and subjects of future studies. Tehran: Ofog Institute.

Pedram, Abdul Rahim; and Zali, Salman (2015). scenario writing process in strategic issues; Analysis of the future scenarios of the Syrian crisis. Tehran: Ofog Institute.

Peigambar Dost, Saeed, (2016), presentation of a strategic model in the field of ethnic and religious management based on the discourse of religious authority, the constitution, J.A.'s experiences and benefiting from successful human trade, doctoral thesis of the Higher National Defense University, Tehran.

Poursaid, Farzad (2013). Ethnic terrorism and regional supporters, Tehran: National Security Watch Strategic Monthly.

Qasri, Mohammad, (2016), Country Divisions, Interaction of Ethnicities and National Security (Case Study of the West and North-West), Tehran, Doctoral Dissertation of the Higher National Defense University.

Safavi, Yahya (2008). The Unity of the Islamic World: Future Perspectives, Publisher: Shakib Publications, Tehran

Salehi Amiri, Seyedreza, (2010). National cohesion and cultural diversity, Tehran: Strategic Research Center of the Expediency Council.

Shwartz, Peter, (2009), the art of introspection; Planning for the future in a world with uncertainty, translated by: Aziz Alizadeh, Tehran: Defense Industries Research Training Institute.